

הליכים וקריטריונים להערכת תוכניות פעולה חברתיות*

נאוה מסלובטי ודר' אורי אדלמן

תיכנון לטווח בינוני וארוך של מערכות חברתיות מיועד, הן לחיזוי העתיד ולהיערכות לקראת היפקוד מסתגל במסגרתו והן לעיצוב ופיתוח העתיד באופן מכוון. ההחלטות על עדיפויות בתוך המערכות וביניהן, תלויות בערכים המנחים את מקבלי ההחלטות על הראוי והרצוי בחברה, במידקם אילוצים נתון. הבסיס לתיכנון הוא נסיון העבר, המצב בהווה ויעדי העתיד של החברה בכלל ושל כל פרט בתוכה. כלי עזר הכרחי לתיכנון, אם כי לא מספיק, הוא הערכת הפעולות החברתיות. באמצעות הערכה ניתן לבדוק את מידת היעילות של התוכניות בהשגת היעדים, כפי שהוצבו ע"י מתכניהן, מבצעהן וצרכניהן. כמו כן ניתן להפיק ממנה לקחים להקשרים שונים בתנאים משתנים בעתיד.

על-פי הדיסציפלינה והנושאים הנחקרים. לדוגמה, הטקסונומיה של מטרות החינוך שהוצגה ע"י בלום ואחרים (בלום ואחרים 1956; בלום ואחרים 1971) המסווגת את המטרות לתחומים - ההכרתי, הריגושי, והפסיכומטורי.

הכוונת התוכנית ומימושה

התנאים לביצוע התכנית:

1. אוכלוסיית המטרה.

- א. זיהוי צרכני התכנית, גיוסם וכריירתם.
- ב. הכרת האוכלוסיות המטופלות לפי משתני רקע, כישורים, תנאי חיים והישגים.

2. סוכני הטיפול

- א. מי הם? לדוגמה: מורה וחונך, עובד סוציאלי, כוח עזר, פסיכולוג, בני משפחה.
- ב. סוג ומשך ההכשרה הנדרשים מכל אחד מהם.

3. הטיפול

- א. מסגרות הטיפול - טיפול יחידי, בקבוצות קטנות, במשפחה, במסגרות מובנות, כגון: ביה"ס והכיתה או הדרכה המונית דרך אמצעי תקשורת שונים.
- ב. תחומי הטיפול - טיפול כוללני או מיקוד על תכנים, כשרים, מיומנויות וערכים ספציפיים.
- ג. שיטות הטיפול - תיאור השיטה בהתייחסות לת-כנים, למתודות ולאווירה.

4. כלים, אמצעים ותומרים

- עזרים שהם חלק בלתי נפרד מביצוע התוכנית, או עזרים המומלצים כמשפרים את הטיפול.

5. מועד ההתערבות

- א. זמן אופטימלי להתחלת הטיפול בהתאם למצב המטופלים.
- ב. משך התוכנית.

6. מקום הפעולה

- יצירת מסגרות חדשות או במסגרות קיימות כגון: בית המטופל, מתנ"ס, ביי"ס, ביטוח לאומי וכד'.

כמאמרנו הקודם (אדלמן ומסלובטי, 1984)** , הצגנו מודל להערכת תוכניות פעולה חברתיות, אשר עסק בניתוח ברמת המקרו של נשואי ההערכה. הצענו, כאמצעות שיטת ניתוח השטחות (גוטמן ולוי, 1980), מבנה בעל שלוש אופנויות מיון שסיווג את הערכת התוכניות על-פי שלבים, סוגי התערבות ותיפקודי הערכה.

מטרתנו במאמר הנוכחי, להציע מודל להערכה כמותית ואי-כר תית של תכניות, אשר יציג הליכים וקריטריונים לניתוח ברמת המיקרו, כלומר, כל תבנה אשר נוצר באמצעות השטחות ומהווה תוכנית, יוערך על פי הליכים המשותפים להערכה בכלל, אך גם בהתאמה למטרות, למיקוד, לדגשים, ליסודות ולגורמים הספציפיים שמאפיינים ומייחדים אותו. יוצגו אספקטים תוכניים, מתודולוגיים ומדעיים לצורך הכללה ושיפוט ויועלו גם אספקטים כלכליים לשם בדיקת אפשרות מימוש הביצוע והכדאיות לכך.

הליכים וקריטריונים לניתוח הערכה של תוכניות פעולה חברתיות הוצעו בדיסציפלינות שונות (בורוס, 1979; וורגו ואחרים, 1972; מסלובטי, 1976). הדגם שלהלן משלב את ההצעות בתחומים השונים, את הנסיון בשדה ואת האילוצים במציאות. הוא עשוי לסייע הן למתכננים ולמבצעים והן למעריכים ולמקבלי ההחלטות בסיכום נתוני התוכניות על-פי אמות מידה אוניברסליות.

רציונל התוכנית

המקורות לפיתוח התכנית:

1. תיאוריה מדעית - שלמה או אקלקטית.
2. מחקרים אמפיריים קודמים ומסקנותיהם.
3. צמיחה מהשדה - יוזמות ורעיונות של צוותים בשטח הנובעים מנסיונם בעבודה עם אוכלוסיות דומות.

מערך המטרות של התוכנית

לשותפים השונים כתוכנית יש מטרות מסוגים שונים:

1. הצהרת המטרות: מטרות גלויות ומטרות סמויות.
2. טווח המטרות: מטרות כלליות ומטרות התנהגותיות, ארוכות וקצרות טווח.
3. תחומי המטרות: קיימות אפשרויות לחלוקת שונות,

* Nava Maslovaty & Dr. Uri Edelman. Procedures & Criteria for Evaluating Action Programs.

** עבודה ורווחה וכיסוח לאומי, 41312, אב תשמ"ד, אוגוסט 1984, עמ' 98.